

โอ่งมังกรราชบุรี: เครื่องปั้นดินเผาที่มีอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่

Ratchaburi Dragon Jars: Pottery with Geographical Indications

วันที่รับบทความ: 23 กันยายน 2565

วันที่แก้ไขบทความ: 6 มกราคม 2566

วันที่ตอบรับบทความ: 9 มกราคม 2566

ชญาพร โพธิ์สุวรรณค์¹

นภธีรา จวอรรถ²

บทคัดย่อ

โอ่งมังกรราชบุรีเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากดินเหนียวสีน้ำตาลแดงสลับจุดขาวหรือดินสีมันปูที่พบในเขตพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ทั้งประเภทเคลือบและไม่เคลือบด้วยน้ำเคลือบสีน้ำตาล มีการตกแต่งลวดลายเป็นลายมังกรหรือลายอื่น ๆ ทั้งแบบเรียบและแบบนูน รวมทั้งที่ไม่มีการตกแต่งลวดลาย ซึ่งผลิตตามกรรมวิธีและขั้นตอนดั้งเดิมแบบจีนที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาของคนราชบุรี อัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ของโอ่งมังกรราชบุรีประกอบด้วย 1) วัตถุดิบในการผลิต ได้แก่ 1.1) ดินสีมันปู และ 1.2) น้ำเคลือบสีน้ำตาล ซึ่งใช้วิธีการทำน้ำเคลือบแบบโบราณ มีส่วนผสมของสีน้ำตาล เลน และออกไซด์ของเหล็กที่ทำให้เกิดสีแดง และ 2) กระบวนการผลิต ได้แก่ 2.1) การเตรียมดิน 2.2) การขึ้นรูป ซึ่งมีการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนและการขึ้นรูปด้วยวิธีการกด 2.3) การเขียนลวดลาย ซึ่งวัสดุที่ใช้เขียนลายจะเป็นดินเหนียวผสมกับดินขาวนวดจนเนื้อดินนิ่มเรียกว่า ดินติดดอก รวมทั้งลายที่เขียนกันมาแต่โบราณ คือ ลายมังกร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของโอ่งในจังหวัดราชบุรี 2.4) การเคลือบ และ 2.5) การเผา ซึ่งใช้เตาเผาที่เป็นเตาขนาดใหญ่ เรียกว่า เตามังกร

คำสำคัญ: โอ่งมังกรราชบุรี จังหวัดราชบุรี อัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ เครื่องปั้นดินเผา

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
e-mail: chpom08@gmail.com

²อาจารย์ ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
e-mail: nophira.j@gmail.com

Ratchaburi Dragon Jars: Pottery with Geographical Indications

Received: September 23, 2022

Chadaporn Pokaisawan¹

Revised: January 6, 2023

Nopthira Jawaut²

Accepted: January 9, 2023

Abstract

Ratchaburi dragon jars are referred to as pottery jar products made of a specific type of clay, locally called “Mun Phu”. The clay's compound has a reddish brown color containing some white spots and can be found particularly in Muang district and Photharam district in Ratchaburi. The products can be made either with or without ash glaze and regularly painted on with dragon trademark figures, sometimes with some other patterns, or no patterns. Those figures or patterns can be designed with relief or flat sculpture form. The knowledge of the production process was inherited from ancient Chinese origin, and integrated with local wisdom in Ratchaburi. The geographical indications of Ratchaburi dragon jars consist of the following characteristics: 1) raw materials. i.e., 1.1) being made of “Mun Phu” clay, and 1.2) glazing with ash by an ancient process, which includes the combination of multiple raw materials: ash, mud, and iron oxide to make it turn red, and 2) the production process including 2.1) preparing the clay, 2.2) molding the clay by curling it up using a potter's wheel, 2.3) painting on the jars with figures or patterns by using the clay mixed with white clay that is well wedged until it turns to a soft uniform consistency, called “Din Tid Dok clay”. The most common figure from ancient Chinese is usually a dragon which eventually becomes a trademark of Ratchaburi dragon jars, 2.4) glazing and 2.5) firing the jars in the huge kiln, also called Dragon Kiln.

Keywords: Ratchaburi dragon jars, Ratchaburi, geographical indications, pottery

¹ Assistant Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University,
e-mail: chpom08@gmail.com

² Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University
e-mail: nopthira.j@gmail.com

บทนำ

บทความทางวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาโอ่งมังกรราชบุรีและปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้โอ่งมังกรราชบุรีมีอัตลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาชนิดเดียวกันของเขตพื้นที่อื่น ซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ หมายถึง วัตถุดิบในการผลิต และกระบวนการผลิตที่เป็นลักษณะเฉพาะของโอ่งมังกรในพื้นที่จังหวัดราชบุรีเท่านั้นและลักษณะเฉพาะพื้นที่นี้ทำให้สินค้าโอ่งมังกรราชบุรีมีความโดดเด่นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าได้ เนื้อหาที่นำเสนอ ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ลักษณะภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการผลิตโอ่งมังกรราชบุรี และกระบวนการผลิต ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า อาจจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิต ผู้ประกอบการค้า นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

ประวัติความเป็นมาของโอ่งมังกรราชบุรี

โอ่งมังกรราชบุรี (Ratchaburi Dragon Jar) มีจุดกำเนิดจากการบุกเบิกของชาวจีนโพ้นทะเล 2 ท่าน ชื่อนายจื่อเหม็ง แซ่ฮึง และนายซ่งฮง แซ่เตีย มีบ้านเดิมอยู่ที่อำเภอแต้จิ๋ว หมู่บ้านปิงโคย ประเทศจีน ซึ่งหมู่บ้านปิงโคยเป็นหมู่บ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา เมื่อท่านอายุได้ 23 ปี ได้เดินทางมาประเทศไทย และทำงานเป็นช่างวาดลวดลายที่โรงงานเครื่องปั้นดินเผาเฮ้งเฮ้งเซ่งสะพานซังฮี้ ผังธนบุรี วันหนึ่งได้เดินทางมาเยี่ยมญาติที่จังหวัดราชบุรี และได้พบแหล่งดินสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผาโดยบังเอิญ เมื่อเดินไปตามท้องนาและได้เห็นดินจากปากภูมิสีส้มออกเหลืองดูน่าสนใจจึงเก็บกลับไปยังโรงงานที่กรุงเทพฯ และทดลองปั้นเป็นภาชนะเล็ก ๆ แล้วนำไปเผา ผลที่ออกมาได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี มีสีสันสวยงาม ในราวปี พ.ศ. 2477 จึงชักชวนนายซ่งฮง แซ่เตีย และเพื่อนที่จังหวัดราชบุรีเข้าหุ้นตั้งโรงงาน "เถ้าเซ่งหลี" เป็นโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาแห่งแรกของจังหวัดราชบุรี ในระยะแรกมีปัญหาในการทำงานตลอดเนื่องจากเวลานั้นคนในท้องถิ่นไม่มีความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผา นายจื่อเหม็งต้องทำทุกอย่างทั้งปั้น เผา และนำไปขายด้วยตัวเอง ในเวลาต่อมาโรงงานเถ้าเซ่งหลีได้ช่างจากเมืองจีนและช่างจากโรงงานอื่น ๆ มาร่วมงานเพิ่มขึ้น แต่กิจการยังคงมีกำไรน้อยเนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีตำหนิมาก ทำให้หุ้นส่วนบางคนถอนหุ้นออกไป ประมาณปี พ.ศ. 2489 นายจื่อเหม็งจึงขอลงทุนและร่วมลงทุนกับนายซ่งฮงตั้งโรงงานใหม่ชื่อว่า “เถ้าเซ่งไถ่” โดยมีช่างชาวจีนมาร่วมงานด้วยหลายคน (สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี, 2554, หน้า 28)

กิจการของโรงงานเครื่องปั้นดินเผาในจังหวัดราชบุรีดีขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนและมีราคาแพง โอ่งใส่น้ำเริ่มขาดตลาดซึ่งในสมัยนั้นเป็นสินค้านำเข้าจากประเทศจีน นายจื่อเหม็งได้ทดลองปั้นโอ่งใส่น้ำขาย โดยโอ่งที่ปั้นยังไม่มีลวดลาย แรก ๆ ทำมีรูปทรงไม่สวย หนา และมีน้ำหนักมาก คนไม่นิยม โรงงานต่าง ๆ ได้พยายามพัฒนาจนโอ่งใส่น้ำมีวิวัฒนาการและลวดลายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ช่วงแรกของการวาดลวดลายทำโดยการแกะลายที่ต้องการลงบนไม้แล้วนำมาตีประทับบนตัวโอ่ง ส่วนใหญ่จะเป็นรูปดอกไม้ รูปสัตว์ หรือลายเถาวัลย์ ทำให้โอ่งมังกรราชบุรีเริ่มขายได้ ในระยะต่อมานายจื่อเหม็งจึงลองนำดินขาวจากประเทศจีนมาสร้างเป็นลวดลายติดข้างโอ่ง ปรากฏว่าได้ลวดลายเด่นชัดสวยงาม ลูกค้าชอบ ทำให้การติดลายบนโอ่งเริ่มแพร่หลายทำให้

ธุรกิจโรงโม่ขยายตัวมากขึ้น ในยุคเฟื่องฟูมีโรงโม่มากกว่า 10 แห่ง เช่นเดียวกับวิวัฒนาการของลวดลายบนตัวโม่มีลายมังกรเกิดขึ้นซึ่งเป็นวิวัฒนาการของการสร้างลวดลายของโม่ เนื่องจากคนซื้อต้องการลายใหม่ ๆ ช่างเขียนลายจึงต้องคิดลวดลายใหม่ ๆ มาติดบนโม่ราชบุรีจนมาถึงลายมังกร และผู้บริโภคนิยมซื้อแต่โม่เคลือบที่มีลวดลายเป็นรูปมังกรที่ล้อมรอบโม่ และในที่สุดโรงโม่ทุกแห่งในจังหวัดราชบุรีได้ผลิตโม่ที่มีลวดลายเป็นมังกร “ลายมังกร” จึงเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาของจังหวัดราชบุรี ลวดลายที่เป็นลายมังกรได้รับแนวคิดมาจากการเลียนแบบลวดลายบนโม่ของจีนที่เป็นโม่นำเข้ามาจำหน่ายก่อนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2488) โดยมีความหมายแสดงถึงความเป็นมงคลและเป็นลายที่สอดคล้องกับความเชื่อของชาวจีน คือ มังกรจีนเป็นผู้นำน้ำมาจากฝน ความอบอุ่นจากดวงอาทิตย์ สลายลมจากทะเลและผืนดินจากโลก มังกรเป็นตัวแทนของพลังที่ยิ่งใหญ่แห่งธรรมชาติ พลังอำนาจสูงสุดของโลก ลายมังกรที่ปรากฏบนโม่มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน เนื่องจากมีวิธีเขียนลายแตกต่างกัน เช่น ลายมังกรแบบเรียบวาดด้วยนิ้วมือที่เขียนตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากในช่วงระยะเริ่มแรกเขียนโดยช่างชาวจีนจึงเขียนลวดลายโม่ตามแบบจีน เมื่อความต้องการตลาดมีจำนวนเพิ่มขึ้นทำให้ต้องเพิ่มปริมาณการผลิต อีกทั้งช่างเขียนลายเปลี่ยนจากช่างชาวจีนเป็นช่างชาวไทยทำให้ลวดลายเปลี่ยนไปแต่ยังคงเน้นผลิตเป็นลายมังกรเนื่องจากเป็นลายที่ผู้บริโภคนิยมมากที่สุด

ลักษณะทางกายภาพของโม่มังกรราชบุรี

โม่มังกรเป็นเครื่องปั้นดินเผามีทั้งประเภทเคลือบด้วยน้ำ เคลือบขี้เถ้า และไม่เคลือบ ตกแต่งลวดลายเป็นลายมังกร หรือลายอื่น ๆ ทั้งแบบเรียบและแบบนูน รวมทั้งไม่มีการตกแต่งลวดลาย รูปแบบของผลิตภัณฑ์มีหลากหลาย เช่น ของใช้ในครัวเรือน ของประดับตกแต่ง เป็นต้น มีลักษณะทางกายภาพ (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2563, หน้า 5-6) ดังนี้

1. รูปทรง โม่ : ก้นสอบปากแคบป้องกันกลาง
 อ่าง : ก้นสอบปากกว้าง
 กระถาง : ก้นสอบปากกว้าง
 ไห : ก้นสอบปากแคบป้องกันกลาง
 แจกัน : ก้นสอบปากแคบทรงสูง
 จานรอง : แบน
2. เนื้อดิน ผลิตจากดินเหนียวสีน้ำตาลแดงสลับจุดขาวหรือดินสีมันปู
3. ลวดลาย มีการตกแต่งลวดลายเป็นลายมังกรหรือลายอื่น ๆ ทั้งแบบเรียบและแบบนูน และไม่มีการตกแต่งลวดลาย
4. พื้นผิว มีทั้งการเคลือบด้วยน้ำ เคลือบขี้เถ้า และไม่เคลือบ

ภาพที่ 1 โองม้งกรของจังหวัดราชบุรี
ที่มา: Smartbom Toys & Crafts (2565)

วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตโองม้งกรราชบุรี

การผลิตโองม้งกรราชบุรีมีวัตถุดิบหลักสำหรับการผลิต (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดราชบุรี, 2562, หน้า 2) ดังนี้

1. ดิน เป็นดินเหนียว ประกอบด้วย แร่ดินชนิดเคโอลิไนต์ มอนต์มอริไลไนท์ และควอตซ์ มีคุณภาพเหนียว ละเอียดย เผาไฟด้วยความร้อนสูงได้ เมื่อเผาแล้วมีความแกร่ง สามารถเก็บกักน้ำได้ดี มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น พบในเขตพื้นที่อำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
2. ทราย เป็นส่วนผสมคลุกเคล้ากับดิน
3. น้ำเคลือบ เป็นส่วนผสมของขี้เถ้าและเลน แต่ละโรงงานจะมีสูตรในการผสมน้ำยาเคลือบเฉพาะ บางโรงงานจะใช้ดินเลน 65 ส่วน และขี้เถ้าจากฟืนหรือเถ้าเผาถ่านในเตา 35 ส่วน นอกจากนี้ยังมีสารเคมีอื่น เช่น ออกไซด์ของเหล็กเพื่อทำให้เป็นสีแดง เป็นต้น
4. น้ำ เป็นน้ำที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคทั่วไป

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการผลิตโองม้งกรราชบุรี

จังหวัดราชบุรีตั้งอยู่ละติจูดที่ 13 องศา 32 ลิปดา 44 ฟลิปดาเหนือ ลองติจูดที่ 99 องศา 46 ลิปดา 36 ฟลิปดาตะวันออก เป็นพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเมียนมาร์ โดยมีเทือกเขาตะนาวศรีเป็นแนวพรมแดนสันปันน้ำ สภาพพื้นที่โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ พื้นที่ภูเขาสูง พื้นที่ราบสูง ที่ราบลุ่ม และที่ราบลุ่มต่ำ (สำนักงานจังหวัดราชบุรี, 2562, หน้า 16) โดยบริเวณเขตอำเภอเมืองราชบุรี และอำเภอ

โพธารามเป็นที่ราบลุ่มบริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง มีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนดินเหนียว หรือดินเหนียวที่มีเนื้อดินเหนียวละเอียด มีสีน้ำตาลแดงสลับจุดขาว หรือดินสีมันปู (สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร, 2555, หน้า 124) ซึ่งมีแร่เหล็กผสมอยู่ในปริมาณมาก มีคุณสมบัติพิเศษ คือ เผาไฟด้วยความร้อนสูงได้ เมื่อผ่านการเผาแล้วมีความแกร่งสูงสามารถเก็บน้ำได้ดี ทำให้เมื่อนำมาผลิตเป็นโอ่งมังกรราชบุรีแล้วจะได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะเฉพาะ และเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดราชบุรีคือ มีพื้นสีน้ำตาลและลวดลายเป็นสีเหลือง (กรมทรัพยากรทางปัญญา, 2563, หน้า 4)

กระบวนการผลิตโอ่งมังกรราชบุรี

โอ่งมังกรราชบุรีมีกระบวนการผลิต (สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี, 2554, หน้า 79-89; สำนักงานพาณิชย์จังหวัดราชบุรี, 2562, หน้า 2-4) ดังนี้

1. การเตรียมดิน

นำดินเหนียวสีน้ำตาลแดงสลับจุดขาวหรือดินสีมันปูมาหมักไว้ในบ่อหมักดิน โดยแช่น้ำไว้ประมาณ 2-3 วัน เพื่อให้ดินอ่อนตัวทั่วถึงกัน แล้วนำดินเหนียวจากบ่อหมักเข้าเครื่องนวด ใส่ทรายละเอียดลงไปผสมตามส่วนและคลุกเคล้าจนเป็นเนื้อเดียวกัน ดินผสมที่นวดออกมาจากเครื่องนวดจะเป็นดินกองใหญ่ เวลาปั้นต้องใช้เครื่องมือตัดดินเรียกว่า “เหล็กตัด” โดยใช้เหล็กเส้นนำมาโค้งเป็นรูปตัวยู ใช้ลวดซึ่งอยู่ตอนปลายซึ่งจะตัดดินออกมาเพื่อนำไปปั้น

2. การขึ้นรูป

2.1 การขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน

นำดินมาทำการขึ้นรูปโดยใช้แป้นหมุน ซึ่งมีลักษณะเป็นแป้นไม้กลมมีแกนกลาง แป้นไม้นี้หมุนได้รอบตัวโดยสามารถหมุนด้วยมือ ใช้เท้าถีบหรือหมุนด้วยเครื่องมือมอเตอร์ไฟฟ้า ในการปั้นภาชนะต่าง ๆ จะต้องใช้คน 3 คน เพื่อเตรียมดิน เป็นช่างปั้น และผู้ช่วย แต่ละคนจะทำงานประสานกัน สำหรับการปั้นโอ่งจะแบ่งขั้นตอนการขึ้นรูปเป็น 3 ส่วน คือ

1) ส่วนก้นโอ่ง คนเตรียมดินจะนำดินมาวางบนแป้น โดยมีแผ่นไม้วางอยู่บนแป้น และโรยด้วยขี้เถ้าเคลือบเพื่อไม่ให้ดินติดกับแผ่นไม้ ช่างปั้นจะเปิดเครื่องให้หมุนพร้อมใช้มือปั้นดินเป็นส่วนก้นโอ่ง

2) ส่วนตัวโอ่ง นำส่วนก้นโอ่งที่แห้งพอหมาด ๆ ยกวางบนแป้น คนเตรียมดินจะนำดินมาให้ช่างปั้น ช่างปั้นจะเปิดเครื่องให้แป้นหมุนพร้อมกับใช้มือทั้งสองข้างประคองดินให้ขึ้นรูปตามต้องการ และให้ผู้ช่วยยกโอ่งลงจากแป้นหมุน นำไปผึ่งให้แห้งพอหมาด

3) ส่วนปากโอ่ง การขึ้นปากโอ่งจะต้องยกตัวโอ่งวางบนแป้นหมุนที่ใช้แรงคนหมุน ช่วงขึ้นปากโอ่งจะใช้ดินที่คนเตรียมดินทำเป็นเส้นมาวางวนรอบโอ่งพร้อมกับใช้เท้าถีบแป้นหมุนมือทั้งสองจะบีบดินให้ติดกับคอโอ่ง พอจนได้ที่ให้ใช้ฟองน้ำปาดวนไปรอบปากโอ่งจนเรียบ จากนั้นจึงยกโอ่งไปผึ่งลมไว้ที่ลาน

ภาพที่ 2 การขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

2.2 การขึ้นรูปด้วยวิธีการกด

ช่างจะกดก้อนดินกลมให้แบนออกด้วยมือ 2 ข้าง จนมีความเสมอกันและหนาตามต้องการ แล้วใช้ดินเส้นวางพาดบนท่อนแขนให้ปลายดินข้างหนึ่งอยู่ในมือ กดขูดดินกับโอ่งเป็นผนังโอ่งขึ้นมา แล้วใช้ไม้กระดานชุบน้ำดินรีดจนผนังเรียบ และผายออกด้านปาก จากนั้นฝังจนแห้ง และคว่ำลงเพื่อตกแต่งกันโอ่งให้เว้าลง รอยดินด้านกันแข็งพอจึงนำมาขดต่อให้ผนังสูงขึ้นจนได้ความสูงตามต้องการ แล้วจึงเสริมปากโอ่งเป็นอันเสร็จการขดขึ้นรูป วิธีการขดจะนิยมใช้กับภาชนะที่มีขนาดใหญ่มาก

3. การเขียนลวดลาย

ก่อนการเขียนลายลงบนภาชนะต้องตกแต่งผิวภาชนะให้เรียบ และแต่งรูปทรงภาชนะให้ดีไม่บิดเบี้ยว วิธีแต่งผิวภาชนะใช้ฮวยหลุบซึ่งมีลักษณะคล้ายกับลูกประคบมีที่จับอยู่ตรงกลาง ส่วนไม้ตีเป็นไม้แบน ๆ เวลาตีภาชนะต่าง ๆ ช่างตีใช้ฮวยหลุบรองผิวด้านในภาชนะ ส่วนด้านนอกจะใช้ไม้ตีทำการตกแต่งผิวและรูปทรงของภาชนะ

การเขียนลายต้องเขียนก่อนที่เนื้อดินจะแห้ง โดยนำภาชนะที่ตกแต่งดีแล้ววางบนแป้นไม้หมุนที่ใช้เท้าถีบเพื่อความสะดวกในการเขียนลาย สำหรับการเขียนลายบนโอ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนปาก ลำตัว และส่วนกันโอ่ง ส่วนปากโอ่งและกันโอ่งอาจใช้วิธีการเขียนหรือพิมพ์ลายตามสมัยนิยม ถ้าใช้พิมพ์ลายจะมีแผ่นพลาสติกที่ฉลุลายไว้ แล้วนำมาทาบบริเวณที่จะติดลายและปาดด้วยดินติดออกก็จะได้ลวดลายตามที่ต้องการ ส่วนลำตัวโอ่งนิยมเขียนเป็นรูปลายมังกร เช่น มังกรคาบแก้ว มังกรต้นเมฆ เป็นต้น การเขียนลายมังกรจะใช้ช่างผู้มีความชำนาญปาดเนื้อดินด้วยหัวแม่มือเป็นรูปมังกร โดยไม่ต้อง

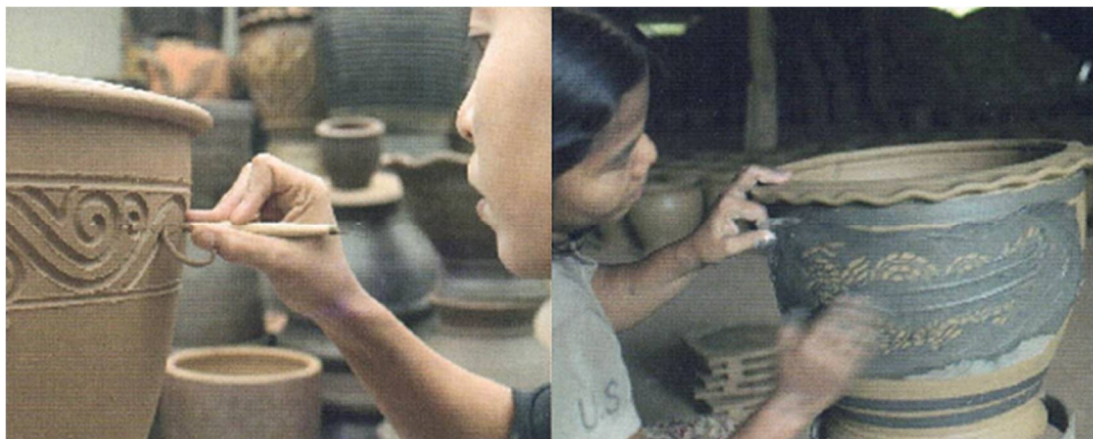
มีการร่างแบบแต่อย่างใด ต่อจากนั้นใช้ปลายไม้เล็ก ๆ ชีตตงแต่งหนด นิ้ว เล็บ และใช้แผ่นเหล็กตัดปลายหยักทำเป็นเกล็ดมังกร ปัจจุบันมีการทำลวดลายมังกรนูนทำให้ดูสวยงามมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 การเขียนลายแบบใช้มี้วาด
ที่มา: สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี (2554)

ภาพที่ 4 การเขียนลายแบบนูน
ที่มา: สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี (2554)

ภาพที่ 5 การเขียนลายแบบขีดและแบบพิมพ์
ที่มา: สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี (2554)

4. การเคลือบ

เมื่อติดลายลงบนภาชนะเรียบร้อยแล้วจะต้องนำภาชนะมาเคลือบ วิธีทำน้ำเคลือบใช้น้ำโคลนหรือเลนผสมกับขี้เถ้า จะใช้ขี้เถ้าอะไรก็ได้แต่ขี้เถ้าจากกระดูกสัตว์ เมื่อนำมาทำน้ำเคลือบแล้วนำมาเผาจะทำให้ลวดลายบนภาชนะมีสีสวยกว่าขี้เถ้าจากพืช ขี้เถ้าที่นำมาผสมต้องทำให้ละเอียดที่สุด สำหรับการเคลือบภาชนะให้นำภาชนะไปวางหงายในกระทะใบบัว และนำน้ำราดให้ทั่วด้านในภาชนะก่อน จากนั้นจึงช่วยกันยกภาชนะคว่ำลงในกระทะนั้น ตักน้ำเคลือบมาราดผิวนอกจนทั่วแล้วยกภาชนะนำไปวางหงายผิงลมไว้

ภาชนะที่เคลือบน้ำเคลือบแล้ว นอกจากจะทำให้เกิดสีสวยเป็นมันวาวเมื่อเผาเสร็จออกมาเป็นภาชนะแล้ว น้ำเคลือบยังช่วยสมานรอยแผล และรูระหว่างเนื้อดินเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดรูรั่ว และมีน้ำไหลซึมออกมาอีกด้วย

5. การเผา

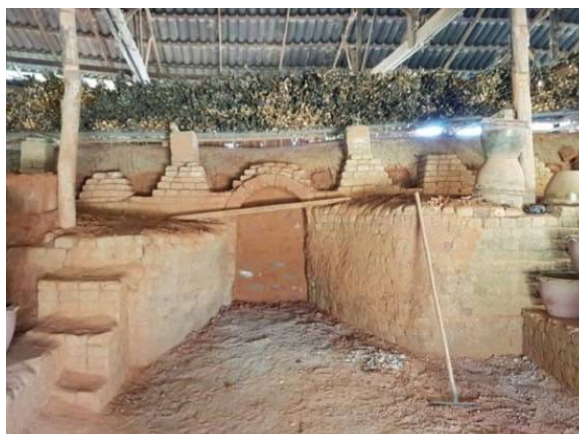
การเผาภาชนะเป็นกรรมวิธีขั้นสุดท้ายของการทำโถงมังกรราชบุรี เตาเผาเป็นเตาจีนมีลักษณะเป็นเตาขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐเป็นรูปยาวเรียกว่า “เตามังกร” มีด้านหนึ่งของเตาเจาะเป็นช่องประตูเข้าและออกสำหรับเป็นทางลำเลียงโถงหรือภาชนะดินเผาอื่น ๆ โดยด้านบนของเตาจะเจาะรูไว้เป็นระยะ ๆ เรียกว่า “ตา” เพื่อใช้ใส่ฟืน ปลายด้านหนึ่งของเตาใช้เป็นตัวเตาสำหรับก่อไฟ ส่วนปลายอีกด้านหนึ่งเป็นกันเตาใช้เป็นปล่องระบายควันออกจากเตา เตาขนาดใหญ่สามารถบรรจุโถงได้คราวละ 300-500 ใบ ในการเผาให้จุดที่เตาไฟหัวเตาก่อน เพื่ออุ่นให้ร้อนแล้วค่อย ๆ เพิ่มความร้อนเร่งอุณหภูมิสูงขึ้นทุกชั่วโมงประมาณ 10 องศาเซลเซียส นำไฟฟืนขนาดเล็ก เรียกว่า “ฟืนตะเกียบ” ใส่ช่องที่เจาะไว้บนหลังเตาอีกประมาณ 18 ชั่วโมง เมื่อเผาตลอดเตาแล้วต้องปิดหัวเตาแล้วปล่อยให้เกิดการลุกไหม้อยู่ในเตาติดต่อกันนาน 2 วัน วันที่สามไม่ต้องเติมเชื้อไฟอีกไฟจะมอดดับไป ปล่อยให้ทิ้งไว้ 10-12 ชั่วโมง ความร้อนในเตาเกือบจะหมดจึงเปิดประตูเตานำโถงและภาชนะที่เผาออกมาคัดแยกชนิดที่สมบูรณ์นำไปจำหน่ายต่อไป

ภาพที่ 6 โถงที่รอนำเข้าเตาเผา
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

ภาพที่ 7 หัวเตามังกรและท้ายเตามังกร
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

ภาพที่ 8 ประตูเตามังกร
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

ภาพที่ 9 โถ่งที่บรรจุภายในเตารอการเผา
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

ภาพที่ 10 การสุ่มไฟเตามังกร
ที่มา: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี (2558)

บทสรุป

โถ่งมังกรราชบุรีเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณลักษณะ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่ของจังหวัดราชบุรี โดยมีต้นกำเนิดจากชาวจีน 2 ท่าน ที่มีบ้านเดิมอยู่หมู่บ้านปังโคยซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาของจีน และได้ค้นพบแหล่งดินที่เหมาะสมสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผาโดยบังเอิญที่จังหวัดราชบุรีจึงได้ชักชวนเพื่อนชาวจีนมาตั้งโรงงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งปัจจุบันผลผลิตเหล่านั้นรู้จักกันในนามของ “โถ่งมังกรราชบุรี” ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของจีนผสมผสานเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดราชบุรี โดยใช้วัตถุดิบหลัก ได้แก่ ดินสีมันปู และน้ำเคลือบซีเถ้าที่มีส่วนผสมของซีเถ้า เสน และออกไซด์ของเหล็ก และมีกระบวนการผลิตเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การขึ้นรูปซึ่งมีการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนและวิธีการกด การเขียนลวดลายซึ่งใช้วัสดุเขียนลายเป็นดินเหนียวผสมกับดินขาว เรียกว่า ดินติดดอก และมีลายที่เขียนกันมาแต่โบราณ คือ ลายมังกร การเคลือบ และการเผาซึ่งใช้เตาเผาที่เป็นเตาขนาดใหญ่ เรียกว่า เตามังกร

บรรณานุกรม

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (2563). ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทาง
ภูมิศาสตร์ โอ่งมังกรราชบุรี. สืบค้นจาก <https://ipthailand.go.th/images/3534/GI/2563/GI44.pdf>
- พิชชา ทองขลิบ. (2564). โอ่งมังกร. สืบค้นจาก https://www.sac.or.th/databases/traditional-objects/th/equipment-detail.php?ob_id=245
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน). (2555). การดำเนินการด้านการ
รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล 25 ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำ
ท่วมน้ำแล้ง. กรุงเทพฯ: แอสติคอนคอร์ปอเรชั่น.
- สมาคมเครื่องเคลือบดินเผาราชบุรี. (2554). โอ่งมังกรราชบุรี ภูมิปัญญาสามแผ่นดิน. ราชบุรี: ธรรมรักษ์.
- สำนักงานจังหวัดราชบุรี. (2562). แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. 2561-2564 (ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2562).
ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดราชบุรี. (2562). คู่มือปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
โอ่งมังกรราชบุรี. ราชบุรี: สำนักงานพาณิชย์จังหวัดราชบุรี.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี. (2558). มรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี. สืบค้นจาก
<https://www.soc.go.th>
- Smartborn Toys & Crafts. (2565). ประวัติโอ่งมังกร. สืบค้นจาก
[https://www.smartbombcrafts.biz/article/63/ประวัติโอ่งมังกร-ของเอกลักษณ์วิถีไทย-ของ
หัตถศิลป์ไทย-เมืองราชบุรี](https://www.smartbombcrafts.biz/article/63/ประวัติโอ่งมังกร-ของเอกลักษณ์วิถีไทย-ของหัตถศิลป์ไทย-เมืองราชบุรี)